G vii Ric 43933/P 45898

DISPUTATIO MEDICA

DE PESTE

QVAM

AUSPICIO SACRO SANCTÆ TRIADOS

EX

VETERVM ET RECENTIORVM OBSERVATIONIBVS COLLECTAM

SUB

PRÆSIDIO

VIRI NOBILISSIMI ET EXPERIENTISSIMI

ANDREÆ JULII Böttichers

MEDIC. D. ET PROF. PUBL. ORDIN. ARCHIAT. GUELPHICI

PUBLICO EXAMINI

SUBJICIT

JVSTVS ANDREAS RICHERS

HANNOVERANUS

IN JULEO MAJORI

D. OCTOB. A. MDCCXII.

Tom. 28 38.

HELMSTADII,
Typis GEORG. WOLFGANGI HAMMII Acad. Typogr.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

§. I.

INnumeri quamvis fere ſint mortalium ſanitati vitæque inſidiantes morbi, truculentior tamen & humano generi exitialis magis vix alius ullus eſt, quam peſtis. Hæc enim, omnium quaſi in ſe ſuſcepit ſævitiam, non anguſta domus aut urbis alicujus ſpatio includi ſe patitur facile, totas provincias regnaque peragrans devaſtat, & incolis ſuis orbat, ſtrages per univerſum fere orbem edens copioſas & innumeras. Truculentior autem eadem quo eſt, & contagium ejus univerſalius, eo magis quoque abſtruſa & abſcondita videtur ejusdem cauſa, & vera morbi origo. Non defuerunt equidem ab omni ævo, qui hiſtoriam peſtiferæ luis ſedulo conſcripſerunt, in morbi tamen cauſa indaganda verisque curationis indicationibus eruendis ipſimet inter ſe diſſentientes Autores haut ſatis convenire videntur; ſive quod varias induens formas, & quando graſſatur, aliis ſe immiſcens morbis, difficile reddat judicium, ſive quod pro di-

verſitate malignitatis, aliam ſubinde methodum in medendo expoſcat hoc peſtilentiale virus. Medico itaque cui hominum ſalus concredita, vel cui ſponte etiam pro innato benefaciendi ſtudio eadem cordi eſt & curæ, nihil antiquius aut prius eſſe poterit & debet, quam mature in luis imminentis indolem & naturam inquirere, ut aliorum periculo diſcens & expes rimentis alienis proficiens, genuinos curandi ſcopo- & Antidota eruere & ſuis ægris opem demum ferre poſſit certiorem. Atque hæc mecum ita perpendens, maxime cum Patronis ſpecimen ſtudiorum Academicorum exhibendum eſſet, pro themate diſputationis hanc materiam elegi, in quo elaborando vires ingenii experiar.

§. II In Etymo autem vocis indicando non adeo prolixum eſſe lubet. Sive enim ἀπὸ τȣ πεσεῖν, quod cadere eſt, aut proſterni, ſive à paſcendo, quod belluæ inſtar totas regiones depaſcatur, ſive à peſſundando & præcipiti illa quam infert pernicie, idem derivare allubeſcat, parum intereſt. Nec vocis multiplex ſignificatio pariter nos moratur, cum, qualem intelligamus morbum ſeu peſtem, ex illis, quæ ſequuntur obſcurum eſſe nequeat: Ipſa etiam Peſtis aut peſtilentia an recte diſtinguatur, alii judicent: Nos in præſenti magis commodis perſpicuis & brevibus verbis peſtem deſcribere allaborabimus. *Peſtis ſcilicet morbus eſt acutus, epidemicus maxime contagioſus & perniciosſus, ortus ab externo contagio & humorum noſtri corporis corruptione, pluribus funeſtis ſymptomatibus ſtipatus,*

pete-

petechialibus, exanthematibus, bubonibus & anthracibus inſignis.

§ III. Morbum vocare peſtem placuit: Quamvis enim plurimi ad febres peſtem referant, ipſeque præcedens ſæpius horror & pulſus celer, una cum aliis non nullis febribus communibus ſignis, non levem febris latentis ſuſpicionem inferant, quam præterea celer ille morbi decurſus & manifeſtius ultimis diebus ſe exſerens, aut ſuperveniens febris roborare videtur, graviſſimique inſuper Medici ſuo calculo comprobent & ſtabiliant. Nolumus tamen pro genere definitionis ad evitanda præjudicia febris nomen ponere, aut illud aſſerere, quod ex meris ratiociniis & analogia, ſingulariumque forſan obſervatione infertur; ſed plus potius experientiæ, quæ fida rerum magiſtra audit, tribuendum cenſemus; Præterquam enim quod & recentiſſimi, & qui noſtra jam ætate proh dolor! graſſantis luis hiſtoriam conſignavere, Medici ſcriptores nullam expreſſam febris mentionem faciant; à plurimis etiam aliis ſuperioris ævi ſcriptoribus per morbum potius, quam febrem peſtem definitam aut deſcriptam legimus. Quin inſignis ille Medicus Loimicus Isbrand. Diemerbroeck claris verbis teſtatur, peſtem ſine febre incepiſſe, hanc, pro ſymptomate potius peſtis habens. Nec minus inter differentias peſtis febrem refert Paulus Barbette, Diemerbroeckii coævus, graviter præterea ſcribens: *Quædam autem peſtis omnino ſine febre eſt, hoc qvi ignorat majori indiget experientia & ſe non ſatis in bonorum Auctorum ſcriptis verſatum prodit. Non paucis adfui quibus alias*

 ſanis

ſanis bene & comedentibus & dormientibus bubones erant in inguine. Quale & de carbunculis in præſenti peſte ante notabilem corporis & actionum læſionem aliam ipſisque ægris in publicum adhuc prodeuntibus contigiſſe refert. Dantiſcanus Medicus J. G. K. in Epiſtola ad J. K. Medicam Uratislau.

Einiger *Medicorum* ſchreiben von *Anno* 1711. graßirender Peſt *p.* 33.

§. IV. Equidem ipſius peſtis genius & natura abunde teſtantur, epitheta in definitione morbo non vane appoſita eſſe; ſed peſti optime convenire. Ipſam tamen naturam morbi nondum declarant, neque his ſolis, ab aliis morbis diſtinguitur ſatis; ſed communia hæc cum pluribus aliis habet; niſi forte excellentiori in gradu peſti hæc competere, dicere velimus. Quam præceps enim & acutus peſtis ſit morbus, ex magnitudine morbi, cum ejus brevitate celerique decurſu prudenter comparata, manifeſtum fiet. Strages & aucta funera perniciem loquuntur. Quam late à ſe non diffundit præterea peſtilentiale virus, cum triſti in fomite ab una in alteram regionem translatum, vel hinc popularis & epidemicus, quo plures ſimul invadit, & populariter etiam graſſatur, morbus evadere ſoleat. Unde Euſtach. Rudius ſcribit: *Eſſe morbum communem ſeu epidemicum ad eſſentiam peſtis haud pertinet: ſed accidens quoddam eſt ab ejus natura prorſus extrinſecum, quod cauſam peſtilentiæ communem; vel etiam præter cauſam peſtilentis morbi effectum, contagium, ſcilicet inſequitur.*

L. 3. pract. Cap. 30.

§. V. Contagium illud eſt communicatio peſtilentialis illius inquinamenti quo ſaniora corpora à morbidis afficiuntur; unde Hipp. non male per

miaſma-

miaſmata ſeu morbidas excretiones idem deſcribit. Corpora enim noſtra perſpirabilia ſunt, & ſingulis momentis, atomi ſeu effluvia, ab ipſis ad extrema corporis delatis humoribus, poros egrediuntur; ipſa autem illa effluvia ejusdem ſunt indolis cum ipſis corporis noſtri humoribus, & horum qualitates exacte retinere & referre videntur: morbidis itaque illis redditis aut corruptis, morbida quoque evadent hæc, quæ ex corpore egrediuntur effluvia. Hæc autem jam aëri cummunicata, aut ab aliis corporibus excepta contagii fertiliſſima exiſtunt ſemina. Simulac enim in corpus incidunt commodum fermenti ad inſtar ſeſe diffundunt, & anomalos humoribus ſubinde inducunt motus, ipſos demum ſui ſimiles reddentes: unde Williſius contagium deſcripturus, ſic eleganter ſatis & acute, pro more ſuo idem definit; quod ſit *vis ſeu actio illa qua affectus quispiam reſidens in uno corpore ſui ſimilem excitat in alio.* *Lib. de febr. Cap. 12.*

§. VI. Quo clarius autem ipſius contagii natura, & propagationis modus conſtet, ad hæc duo vel maxime reſpiciendum erit, imo ſeminium illud ſeu miaſmata illa, quæ corpus inficiunt. 2do corpus ipſum quod inficitur. Corporis autem nomen hic paulo generalius & latiori in ſignificatione accipi volumus, nec ad animata ſaltem hanc vocem reſtringimus, ſed ad inanimata quoque idem extendimus, corporis nomine omnes illas res comprehendentes, quæ triſte hoc virus ſuſcipere, retinere, aut recondere conſueverunt, ipſumque rurſus occaſione data dimittere & ſic alia vicinaque inficere corpora aut res potis

ſunt,

ſunt. Ipſius autem contagii natales detegere arduum magis eſt. Primus quippe, qui peſte corripitur vel proſterſternitur, contagium ab alio ſuſcipere non potuit; ſed ab hoc potius contagii origo derivanda videtur: niſi forſan ipſum aërem ejusque intemperiem pro corpore morboſo ſimul venditare, aut, de prægreſſis epidemicis morbis aliis, aſſerere velis, illos jam tantum malignitatis gradum acquiſiviſſe & in peſtem jam ipſam abiiſſe aut degeneraſſe. Admirationem ſane meretur & ingenioſa meditatione dignum, contagii illud virus remiſſius obſervari, quando per laudabiles criſes morbi fit ſolutio; excellentius autem longe vicinaque promtius afficere corpora, ſi idem exitiale ſit, & perniciem inferat ægroto.

§. VII. Miſſis autem tantisper illis, quæ de cauſa peſtiferæ luis dicenda reſtant, contagii modum & rationem, pro ingenii modulo ulterius declarare allubeſcit. Præter jam illas aëris qualitates vel exceſſu ſuo vel alio vitio inſignes, ſeminium porro conſtituunt morboſa corporum effluvia. Quippe pleraque, ſi non omnia, corpora, continuo effluvia de ſe dimittunt, pro ut itaque *corpus activis magis conſtat particulis, eo corpuſcula inſignioris virtutis & energiæ à ſe dimittit*; ipſa illa, ex corpore morboſo egreſſa miaſmata, veneni virus retinentia, dum corpus aliud ingrediuntur, inque venas recepta fuerint, non poſſunt non deleterium motum ipſis humoribus inferre, aut ſaltem pro ſuo activitatis gradu, & prout majorem vel minorem hic invenerint reſiſtentiam, agere in corpus. Inanimatum autem ſi magis corpus fuerit, quod eadem

Williſ. de febb. Cap. 12.

dem

dem recepit, eadem nec illud facile derelinquit rurſus: ſed, pro ipſius diſpoſitione, ſatis diu inibi ſubſiſtunt; præſertim ſi motu deſtituantur ejusmodi corpora, aut libero aëri tales res expoſitæ non ſint: unde poſtmodum, dum rurſus explicantur, recondita peſtis ſemina facile in auras abeunt, aëremque inficiunt vicinum, atque hoc eo magis, ſi, calore accedente ſopita ſuſcitentur & viſcidiora forſan reddita, rarefiant. Accedens quippe calor maxime ſopitum virus excitare valet, ut in aliis minus etiam contagioſis morbis idem videmus: ſi corpora ad invicem incaleſcunt, certior ſemper contagii metus; ſic chirothecæ, calcei, tibialiaque ſcabioſorum aut arthriticorum, morborum horum ſæpius ſemina, in alios, dum illis utuntur, transferunt.

§. VIII. De mortuorum cadaveribus plures ſubdubitare videntur Medici, an venenum amplius contineant, tantæ activitatis quod ſit, ut alia ſanaque corpora inficere poſſit. Expreſſis verbis negativam Fracaſtorius aſſerere videtur: *Mortuum inquiens animal, contagionem eam non ſervat, qua tenebatur vivens, quoniam ſeminaria contagionis una cum calore innato extincta ſunt.* Idem Foreſtus ſtatuit & Rondeletius confirmat. Præceps tamen ille in putredinem lapſus, cadaveroſus odor, corporum demortuorum intumeſcentia, & aliorum obſervationes, ſi non contrarium docent, ſaltem dubia & minus explorata priorum reddunt obſervata. Quamobrem, recte ſatis in bene ordinata civitate, certis ſaltem hominibus, cura defunctorum datur, & publica lege ſolet ſanciri, ut mature

L. VI. obſerv. 88.

ſepeliantur, alte ſatis terræ immergantur & in remotiora, aut devia ſaltem ab urbe loca, deportentur; ipſius autem cœmeterii aër, utpote impurior, ſanis quam maxime vitandus. Nec minus à ſanorum conſortio veſpillones, ſeu quorum curæ, ipſi infecti aut peſte extincti, concrediti ſunt, recte arcentur: præterquam enim quod, horum præſentia, timidioribus metum incutere poſſit, ſicque ad concipiendum virus corpora diſponere magis: Maxime quoque de ipſorum corporibus, utut ſanis apparentibus (ut de veſtitu & amictu nihil dicam,) quæſtio moveri ſolet, an inficere & virus propagare nihilominus valeant? Affirmativam Diemerbroeckius elegante ſimili roborare & illuſtrare conatur, omnem dubitandi tamen rationem & anſam nondum illo ſublatam putem. Altiori nec minus indagine dignum; An melancholiæ & moerori adſcribi debeat, quod ut plurimum, deſinente peſte, ejusmodi homines mercenarii, curam defunctorum & ægrotantium qui habuerunt, mori ſoleant.

Cap. X. de Peſte.

§. IX. Denique contagium hoc vel immediate magis & mutuo contactu, vel mediate, fomite alicubi relicto, propagatur & in diſtantia quævis loca transfertur; medium autem, per quod virus ſerpit & in vicina irrepit aut ſe inſinuat corpora, aër erit. Hic enim dum peſtifera hæcce effluvia primum recipit, non poteſt non fieri, quin idem ad viciniora & proxima quævis eadem ulterius deferat corpora, ſuoque motu propellat. Aerem ſcilicet, ut communis omnibus hauriendi eſt neceſſitas, ſic ille, hiſce ſcatens miaſmatibus, ad corpora per patulas & ſuetas vias eadem

dedu-

deducit & facile ſecum fert, ſive per patulum os ad fauces & pectus jam delata, partes haſce triſti contagio inficiant; ut ſubinde harum partium affectuum larvam induat peſtis; ſive ſalivali humori eadem permixta, ventriculum ſubeuntia, primas huic labis notas imprimant, ſicque cardialgias, vomitus & inſignem illius in abdominis viſceribus ardoris ſenſus (ut in præſenti peſte maxime obſervatur,) inferant; Anthrace, in ipſis pulmonibus & in ventriculo poſt mortem ſæpius viſo, dicta ulterius confirmante. Nec dubium etiam, quin & ipſis poris ſeſe inſinuent peſtiferi atomi, ſicque ſanguini in capillaribus primo miſceantur vaſis, præſertim ſi mutuus acceſſerit contactus & corpora incaluerint invicem. Refero huc decubitum in uno lecto cum infectis, propioremque converſationem, veſtimenta item ejusmodi de functorum, ſi corpori admoveantur & induantur. Videmus ſic, rabidi canis virus, per laceratas & demorſas veſtes, in fœminam propagatum, apud Salmuthum. De peſtilentiali hocce veneno notari meretur illa Fracaſſati hiſtoria, quam & Diemerbroeckius refert, in obſidione ſcil. urbis Veronæ, unica veſte pellicia, non minus quam quinque & viginti teutones obiiſſe, uno defuncto, alius induebat eam veſtem, donec commonefacti illam combusſere. Similis ratio eſt lectorum ſtragulorumque, panneorum, laneorum, linteorum ſimiliumque.

§. X. Fomitem enim juxta Diemerbroeckium, dabunt, *corpora rara, laxa, poroſa, nullo vehementi calore, nulloque frigore prædita.* Metalla quidem & duriora quævis & ſolida corpora, quamvis non æque *l. c. Cap. X.*

 ingre-

ingredi poſſe videantur hæc contagii ſeminia; ſi tamen immunda eadem ſint, ſordesque in ſuperficie eisdem adhæreant, aptum ſatis veneno domicilium & receptaculum dabit hæc ipſa ſordities, quin tactu manus ſudantis ægrorum infici ſimiliter poſſe, nullus dubito. Nec minus animalia bruta fomitem præbere & per domeſtica illa animalia, feles, atqte canes ex una domo in alteram delatum venenum, obſervatum eſt ab aliis: prolixior, in fomite deſcribendo, eſt *Kircherus*. In præſenti notaſſe ſufficiet, quod ratione durationis, quamdiu in ejusmodi fomite contagium lateſcere poſſit, certum temporis ſpatium determinari nequeat; ſed pro ipſius fomitis aptitudine & quo minus libero aëri corpora ejusmodi expoſita fuerint, non per menſes ſolum, ſed annos etiam aſſervatum virus plurimæ evincunt hiſtoriæ.

Sect. 2. Cap. 4. de peſte.

§. XI. Quocunque autem demum modo peſtifera hæc ſemina corpus ingrediantur, non poſſunt non, pro ipſo hoc vehementiæ ſuæ aut activitatis gradu, vel, partes, ad quas feruntur ſolidas inficere & virulentiæ in illis maculas relinquere, vel, ubi ad venas jam delapſa ſanguiniq; commixta ſunt, hujus invertere motum, ſeq; diffundere latius. Activitatem enim, quam peſtilentiali veneno omnes ineſſe maximam dicunt ſine motu, concipere nobis non poſſumus ſatis; exerunt etiam illum & continuant eundem ſanguinem jam ingreſſæ peſtiferæ particulæ, ubi, ſui ſimiles in conſortium rapiendo, reliquarum maſſam ſanguineam conſtituentium particularum motum facile invertunt & deſtruunt. Quemadmodum enim, paucilli fermenti ope, humores fermentari,

ri, & duos confuſos invicem humores heterogeneos, protinus motu inteſtino agitari cernimus; atque ſubinde, pro motus hujus inteſtini varietate, modo turbidos evadere & in lentorem aut coagulum abire, exemplo cereviſiæ novellæ & vini non ſatis defœcati, aut lactis cum acidis mixtione Spir. ſalis cum Ol. olivarum &c. aut aliam plane naturam, dum particularum aliæ, ſub ipſo hoc motu, evehuntur & exaltantur magis, induere & in nova quaſi concreta abire, exemplo aceti, Mercurii dulcis cum ſalibus mixtione &c. docemur. Sic idem in corpore noſtro & ſanguine hic contingere plusquam probabile videtur; ipſius motus mutationem, illa in pulſu facta mutatio oſtendit, ipſam autem ſanguinis deſtructionem pro ipſius motus & particularum maſſam ſanguineam conſtituentium varietate, à poſteriori ut ſcholæ loquuntur, demonſtrare haud difficile erit.

§. XII. Ut autem miaſmata hæc in corpus agere poſſint promtius, certa quoque corporis diſpoſitio & habitudo ad illa requiritur. Quamvis enim nemo facile à peſtilentiali veneno immunitatem ſibi promittere poſſit; attamen obſervamus, alios magis, alios minus eodem affici, quin alios maxime immunes & ſanos, medias inter peſtis ſtrages degere cernimus. Eleganti exemplo dicta illuſtrare conatur illuſtris Carolus Patinus *pomorum putridorum contactus* inquiens: *viciniæ ſolius ratione non inficit, proximo quippe ſæpe parcit, ſed quod putredini ſuſcipiendæ magis aptum eſt, ſeu maturius ſeu immaturius inquinat.* Sic in media peſte & hominum ſtrage bruta ſæpius inſontia & periculi

Diſput. de Peſte pag. 9.

expertia deprehendimus & vice verſa, peſtes brutorum & ſtrages obſervatæ ſunt ſæpius, humano genere plane à morborum inſultibus experti & immuni degente.

§. XIII. Sic inter homines, ad quos artis præſtantia hanc πραγματείαν reſtrinxit, modo pauperes & plebejos, ob pravorum forſan humorum congeriem, à pravis eduliis & ſordido vivendi genere ortam, præ divitibus, præſertim in initio contagii, laboraſſe magis, Plinius olim obſervavit, & publicæ relationes de præſenti peſte referunt; Modo viros magis, modo fœminas, modo juvenes, modo ſenes, in variis peſtibus affectos magis fuiſſe, Auctores ſunt graviſſimi Medici. In ipſa hac præſenti peſte ipſius ætatis ratione manifeſtius diſcrimen obſervatum & qui à decimo ad trigeſimum annum mediam ætatem degebant, gravioribus ſymptomatibus obnoxios, imo in plerisque funeſtam deprehenſam eſſe peſtem legimus. Ut propterea pro falſis aut fabulis hæc cum Patino habere non auſim; rationem potius diverſitatis, & à ſolidarum partium tono & individuali temperamento forſan & aëris intemperie, peſtilentialisque veneni diverſitate, repetendam putem. Accedit veterum auctoritas: ita enim Hipp: *hujus rei cauſam eſſe dixerim, quod corpus à corpore natura à natura & alimentum ab alimento differt; neque enim cuivis animalium generi eadem ſunt commoda & incommoda, ſed alia aliis conveniunt.* Magnam præterea, ratione temperamentorum, differentiam etiam in hac peſte obſervatam legimus: in Roſenbergenſi peſte phlegmatici præ cholericis pejus habere

Einiger *Medicorum* ſchreiben von jetzt *graſſiren*der Peſt. *pag. 36.*

Lib. de flat.

re

re viſi, in Dantiſcana lue cholerici omnium peſſime degebant; phlegmatici è contra, maxime autem melancholici ſic dicti, vel plane non, vel mitius ſaltem peſtis experti ſunt virulentiam: Arthritici, Podagrici aut hecticâ laborantes, mitiora, ſub ipſa hac præſenti peſte, fata habuiſſe dicuntur. Imo pro diverſitate temperamentorum, modo in bubones, modo in anthraces, peſtilentiale virus, critico naturæ conatu propulſum legimus. Ut ut enim peſtifera hæcce miaſmata corpus ingrediantur, exitiale tamen virus non æque promte in omnibus ſe exſerere valet, ſed modo in aliis, ab humorum ſegnitia minorique ad efferos illos motus continuandos aptitudine, coercetur magis, donec vel eadem, continuato illo jugi humorum motu cordis arteriarumque preſſione, vel plane ſubigantur, activitate earundem ſic remittente aut extincta: modo tamen hac prævalente magis, ſenſim ſanguinis inteſtinus motus turbatur, ut, accedente leviori cauſa, in manifeſtam erumpat peſtem. Ita enim in corpore, morborum ſemina non peſtis ſolum, ſed luis quoque venereæ, imo hæreditariorum morborum, diu ſæpius latitaſſe, obſervatum eſt dudum. Nec minor reſiſtendi veneno vis partibus ineſt ſolidis, quo firmiores enim harum fibræ, eo minus ab externis affici injuriis, motum item humorum quadantenus adaugere aut imminuere poſſe, videntur.

pag. 101.
l. c. pag. 37.

§. XIV. Verum ad cauſas peſtis demum progreſſuri, ab aëre initium facimus. Præterquam enim, quod tota fere antiquitas ab aëris vitiis, peſtis cauſam repetiiſſe videatur; ipſum quoque contagium latiſſime

me ſe diffundens & quod epidemicus ſit morbus, univerſaliorem cauſam, & quæ non modo pluribus, ſed omnibus communis quaſi ſit, innuit & arguit ſatis. In tota enim rerum non naturalium claſſe, præter aërem, talem vix reperimus, pluribus id docente Hipp. *Lib. de flat.* qui præclare inter alia ſcribit: *Mortalibus tum ipſius vitæ, tum morborum ægrotis cauſa eſt aër.* Confirmat hoc ulterius, quod, ſub ipſo contagio graſſante vel imminente, marcorem plantarum atq; germinum, ſubitam carnium putredinem, frugum ſiderationem, uberiorem vermium & inſectorum proventum ut plurimum obſervare ſoleamus. Unde veteres æque ac recentiores, ad corrigenda aëris vitia, indicationes curatorias pleraſque direxiſſe videntur. Sic in defectu fluentis aquæ varia ampliora vaſa, aqua repleta, in domibus & plateis paſſim exponebant; ſuffitus inſuper & ejusmodi alia aëris vitia vel reſorbentia vel diſſipantia præſcribebant. Hipp. in populari illa peſte, quæ univerſam Græciam corripuerat, multis hominum millibus, incolumen valetudinem præſtitiſſe dicitur, cum præcluſo aditu Auſtri ſpiritibus, ſolum Aquilonem intromitteret. Nec minus annotatione dignum eſt, quod ſub ipſo hoc peſtis contagio magis vigente, vix alii morbi ulli appareant, aut ſi tales maxime oboriantur, mox tamen peſtilentiale virus aſſumunt, atque in peſtem ſubinde mutantur. Ab aëris etiam hac qualicunque conſtitutione abortuum cauſa repetenda, quos frequentiores eo tempore, levioribusque de cauſis, oboriri, paſſim obſervatum legimus.

§. VX.

§. XV. Quale autem jam illud ſit aëris vitium, plurimorum torſit ingenia, & cum occultæ qualitatis nomen exoſum eſſet nimis, alii per venenum quoddam ſpeciale, alii per putredinem explicare idem anniſi ſunt. Verum enim vero, ipſi hi termini analogiam potius & ſimilitudinem, quam peſtis cum ejusmodi habet, referunt & exhibent nobis, naturam autem ipſius non declarant ſatis, nec negotium exhauriunt omne. Mirum itaque hic minus videbitur, ſi plures horum caſtra rurſus deſerant, ipſum aërem plane ab hac deleteria qualitate innoxium excuſantes. Motu quippe cum aër gaudeat continuo & à ventis ſubinde perfletur, non facile à ſtagnatione labem contrahet aër, & quæ ab inferioribus aſcendunt, exhalationes diſſipabuntur facile, quin ſi vaſtitatem & illimitatam fere ejus quantitatem ſpectes, omnem infici ab illis poſſe vix videtur probabile, ne dicam, quod ipſa illa miaſmata contagioſa, ipſo aëre leviora, in inferiori ipſius regione vix ſubſiſtere poſſint. Specioſe autem ſic quamvis hæc dicta videantur, & τὸ διότι quadantenus dubium reddere, τὸ ὅτι tamen invertere potis non ſunt. Ipſa rerum odoriferarum effluvia, qvamdiu in inferiore aëris regione olfactus non feriunt organon, antequam diſſipantur & in auras abeunt? Forſan autem illud elici hinc poſſet axioma; Quod magis conveniat, ægros in ſuperiore domus contignatione collocare, ſanis inferiorem partem relinquendo. Ipſæ præterea aëris qualitates uti à regionis ſitu & ſoli natura ventisque, quibus patent magis, dependent; ita

unus præ alio ad fovenda ejusmodi ſeminia aptior erit & idoneus magis.

§. XVI. Neque enim aëris illud qualecunque vitium in putredinoſa ejusdem corruptione, aut veneno quodam, ſic ab ipſius ſtagnatione in ipſo genito, conſiſtere putamus, ſed dupliciter magis aër ad peſtem producendam concurrere videtur: imo *ſi magna*, ut Naucrantii verbis utar, *contigerit temporum mutatio exceſſu primarum qualitatum atque is diutius duret eoque hæclabes procedat, ut natura ſua ac temperamento, hoſticus hominibus aër factus ſit, peſtilentium & malignorum morborum cauſa erit.* 2do quando idem peſtiferis miaſmatibus infectus eadem de ſe ſpargit & ad corpora defert. Equidem non indocte de ſuo & qui Angliæ inquilinus eſt aëre ſcribit Sidenhammius, *interea aëris diſpoſitionem quamcumvis* λοιμώδη *peſti ſuſcitandæ per ſe inparem vehementer ſuſpicor, quin peſtilentiæ morbum alicubi ſemper ſuperſtitem, aut per fomitem, aut per peſtiferi alicujus appulſum è locis infectis in alios deferri; ibidemque non niſi accedente ſimul idonea aëris diatheſi popularem fieri.* De omni tamen & quarumcunque regionum aëre hoc aſſertum forſan haud valebit.

Lib. de Purpura p. m. 107.

Cap. 2. ſ. 2. prax. Med. exp.

§. XVII. Inter aëris autem illas corpori nocivas conſtitutiones Auſtrinam ſive humidam & tepidam intemperiem, maxime ſi nullis eadem ſubinde ventis agitetur, referunt. Talis eſt maxime quam Hipp. Lib. III. S. 3. epidem nobis deſcribit: adſtipulatur Fernelius, qui ad fovendam peſtem eandem aptam magis cenſet; nec diſparem multo deſcribit Sidenhammius: Cöberus febrium Hungaricarum diræque in caſtris

Lib. de abditis rerum cauſis.

caſtris Germanorum graſſantis luis cauſam à pannonici aëris qualitatibus & frequentioribus Auſtris, inter alia repetit: Sudoris Anglici, peſtis inſtar quondam graſſantis, cauſam, in Auſtrinam aëris intemperiem rejicit illuſtris Wedelius. Quemadmodum enim, ſub humida & tepida illa aëris intemperie, in putredinem omnia magis ruere obſervamus: Sic & eadem corpora noſtra reſolvit & humidiora reddit, juxta illud Hipp. aſſertum. Atque ſic dum augendis, in corpore humoribus patrocinatur, nervosq; flaccidos & imbecilles reddit, morboſum corpori infert apparatum, qui accedente poſtmodum humorum turgeſcentia ſeu orgaſmo facile in morbos erumpit. Talem autem vel maxime excitare poſſe videtur, contraria huic ſi ſtatim ſubſequatur aëris tempeſtas, ſqualidus puta & in caloris exceſſu peccans aër: qui rarefactus & tenuior ipſos humores facile turgere facit, & motum inducendo, latentia morborum ſemina excitat, & in morbos erumpere facit. Herbas ſic & fruges, in agris aduri & fructus maturitatis gradum velocius attingere, minus tamen aſſequi obſervamus. Lethiferos ſic ventos, maximeque ferventem aërem, certis anni temporibus in Ægyto & Barbaria obſervari, ſcribunt Hiſtoriographi, quibus flantibus, non modo ſani ſuffocantur facile, ſed ipſam peſtem, quæ nunquam fere integre remittit, eo tempore ferocire magis. Spectant quoque huc, quæ Gedanenſis ille Medicus per barometra inſtituit obſervationes, Mercurio ad $96\frac{1}{2}$. gradum aſcendente. Cauſam peſtis & idem repetit *ab ipſa ſumma attenuatione & rarefactione aëris, qua factum,*

Diſp. de ſudore Anglico.

Aph. 17. ſ. 3.

Einiger *Med.* ſchreiben *pag. 17.*

 ut

ut etiam in illis corporibus humanis, quorum energia Naturæ ad ejusmodi celeres motus vitales ſubeundos non ſufficiebat, talis ſumme activa corruptio ſanguinis attenuationi aëris analoga ex orta fuerit. &c. Forſan huc quoque reſpiciens Sidenhammius, in humorum Φλογώσει ſeu inflammatione morbi eſſentiam, conſiſtere ſtatuit. Nec, quod paradoxon videtur, forſan de brumali frigore idem dicendum, tranſpirationem impediente, hincque cumulatis humoribus orgaſmum inducente, ut pluribus Neucrantius & recentioris peſtis hiſtoria, ipſa hieme in borealibus regionibus graſſantis, evincunt.

§. XVIII. Aëris autem, cum magna in quævis corpora, vis ſit, ulterius hic perpendi oportet, qvomodo & illa quibus ad ſuſtentandam vitam utimur, ſub tali intemperie alterata & partim corrupta ſint omnia, ut non poſſit non corpus hinc noſtrum pravis humoribus imbui & impleri plurimum. Peſtem ſæpius ob dictam cauſam animalium morbi & ſtrages præceſſiſſe legimus: Quamvis autem morbida horum caro non æque ab omnibus comedatur, & ne fiat, in bene conſtituta republica, cautum eſt: dum autem graſſante ejusmodi lue pleraque eorundem diſpoſitionem ad illam luem circumferant, hæc autem dignoſci haut facile poſſit, alii judicent, an ſalutaris ejusmodi carnium eſus hominibus ſit. Idem dictum de fructibus horariis, qui in deſcriptis illis aëris tempeſtatibus, vel minus maturi, vel à pruinis frequentibus alterati & ad corruptionem proniſſimi, augent morboſum in corpore apparatum. Nihil dicam de ipſis ſub fervido

cœlo

cœlo putreſcentibus aquis, ipſum potum quoque inſalubrem reddentibus. Accedit denique, annonæ caritas, inter cauſas peſtis, ab omnibus recenſita, eatenus cumulans morborum in corpore ſemina, quatenus illi, quibus miſera magis & durior obtigit vivendi conditio, peregrina veſcique alias inſolita, pro ſatianda fame in victum eligere & comedere cogantur.

§. XIX. Cum ſic denique aër Tragœdiæ hujus primus Auctor exſtitit, ſenſim jam in illum rurſus reſpiciunt & ſe convertunt Tragœdiæ hujus actores reliqui: ſcilicet ab ipſa rerum corruptione auctaque ſorditie, tetri rurſus halitus in auras abeunt, ipſumque aërem putredinis hæc inquinant ſemina, qui etiam, quo quietus magis eſt & ventis agitatur minus, eo promtius illa ſuſcipit & fovet; imo ſi in caliditate idem excedit, non parum virulentiam miaſmatum intendere & augere videtur. Hinc eſt, quod in calidioribus & circa orientem magis ſitis regionibus, natales frequentius peſtem ducere obſervatur. Quantum autem ſola ſordities ad impuriorem reddendum aërem morborumque geneſin valeat, milites & qui caſtra ſequuntur, triſti ſuo exemplo docent, & Cöberus obſervationum fide evincit. Magis aërem adhuc inquinant inhumata corpora poſt commiſſa prælia, maxime autem animalium dira lue extinctorum cadavera & quorum, ſub illa aëris intemperie, major copia eſſe ſolet, inſectorum jam mortuorum acervus. Huc referri debet *Proſp. Alpin.* obſervatio, in Ægypto frequentem magis peſtem obſervantis, ob Nili inundationem, & piſcium in ripa & agris extinctorum corruptionem,

& fœtorem maxime ſi calidi ſtatim venti illam excipiant & ſequantur. Stagnantes aquæ & putridi lacus, pariter regionis aërem ita inficiunt quandoque, ut inter endemiorum morborum cauſas, ab omnibus uno ore referantur Scriptoribus.

Hipp. Lib. de aër. Loc. & aq. Cardan. de venen.

§. XX. Qvamvis autem hæc forſan ad exitialem ejusmodi morbum ſufficere poſſe videantur, ſilentio tamen prætereunda non erit inſignis illa imaginationis vis & mente corcepti terroris efficacia. Etenim nihil magis ad morbum aliquem corpus diſponere valet, quam frequens ipſius meditatio & periculi aſſidua conſideratio: Spiritus, ſic ſtatim irregulari motu, feruntur, & circa idem objectum ſollicita ſic mente, ſegnius in partes reliquas influunt, mox autem, dum qualemcunq; in corpore alterationem peſtem eſſe ſibi imaginantur, determinati magis ad ipſa in peſte affici ſolita loca, alia ſubinde deſtituunt, aut pro excitandis ejusmodi ideis circa commune ſenſorium volvuntur unice. Unde non modo varia nervoſi generis ſymptomata ſequuntur, ſed motu anomalo humoribus inducto, ad illum vitioſum concipiendum, eundem diſponunt, ſanguinisque craſin deſtruunt. Declarant hoc ipſum ulterius titubantis in meticuloſis artus, reſpiratio profunda & anxia, minus tamen frequens & extremorum frigus; ſub ejusmodi ergo majori animi affectu litat quamplurimum ſanitas, & pronus in morbos lapſus, ſtrataque via quam preſſo pede poſtmodum morbi ſequuntur, quo epidemice magis iidem graſſantur. Nollem tamen cum Helmontio hinc peſtis cauſam unice repetere, nec ſolo metu virus propagari putem, cum plures inſuper peſtis invadat, qui

vel

vel inperterrito animo inter pericula degunt, vel qui periculi, propter ætatem, nullam rationem habere poſſunt.

§. XXI. Verum ne prolixiores in cauſarum examine ſimus, ad diagnoſtica peſtis ſigna ulterius progrediamur. In genere notamus, quod plura cum febribus malignis, communia habeat peſtis. Brevitatis itaque ſtudio nos ſaltem illa recenſebimus, quæ in præſente peſte paſſim obſervata legimus; ſunt autem hæc ſequentia: Horrore primum ægri corripiebantur, quem intenſior mox ſequebatur calor, omnis intermiſſionis ut plurimum expers, nec quædam circa veſperam exacerbatio viſa eſt facile. Rarius poſt primum horrorem novo frigoris ſenſu afficiebantur; in quibusdam tamen catarrhalem febrem referens, ſub ipſo æſtu levior horror ſubrepit, corpus ſubinde conconcutiens. Aderant ſtatim capitis dorſi & artuum dolores, modo cum vigiliis & delirio, modo majore in ſomnum propenſione; individuus comes erat anxietas, ſumma cum virium proſtratione & lipothymicis inſultibus ſtipata. Atque hæc ſumma corporis debilitas, pathognomicum aliis dabat peſtis ſignum, quæ non citius ceſſabat, quam facta criſi, pulſu interim exiſtente celeri, non tamen frequenti ſemper, ſed interdum ſatis tardo aſt forti & inæquali. Accedebat nauſea, inſignis in abdomine æſtus & uri hic quaſi videbantur viſcera, non procul aberant vomitus, diarrhoeæ & ſanguinis frequentes obſervabantur fluxiones. Quandoque vomitus ſcenam ordiebatur, quam preſſo ſtatim pede anxietates ſequebantur.

Urina

Urina per totum decurſum inconſtans & infida dabat ſigna, modo ſanorum ſimillima, modo tenuis, albicans, craſſa & jumentorum inſtar. Certiora ſigna conceptæ peſtis erant exanthemata illa, bubones & anthraces, qui & ſæpius ſeſe oſtendebant corpore alias pag. 34. valente & nulla manifeſta ægritudine laborante: Animadverſione autem digna eſt obſervatio, quando capitis dolores vehementiores, carbunculos: dorſi autem & artuum, bubones magis ſecutos refert Dantiſcanus Medicus J. K.

§. XXII. Exanthemata autem illa peſtis triplicis fere ſunt differentiæ, & in Bubones, Anthraces & petechias diſtinguuntur. Bubones, tumorem denotant glandularum maxime illarum, quæ pone aures circa collum ſub axillis & inguinibus ſitæ ſunt. Iu principio durior eſt tumor & ſub cute profundius latere videtur; accedente autem mox inflammatione ſuppuratur ſenſim & pus fundit; Aliquando tamen omnis diſcutitur & ſponte evaneſcit: Anthraces autem ſeu carbunculi uti varia ſub forma ſe ſiſtunt, ſic Auctores, in definiendis illis, non æque conveniunt omnes. Solent ſic veſiculæ cum inſigni ardoris ſenſu elevari per cutem varii coloris & in ambitu inflammatæ, eæque modo ſiccæ & depreſſæ, modo ſero repletæ ad tactum duriuſculæ, modo detracta pellicula in eſcharam ſeu cruſtam, cutem aduſtam vides. Unde Diemerb. *Carbunculus*, inquit, *eſt partis alicujus gangræna dum eſt in fieri: Sphacelus vero dum eſt in facto*, Petechiæ haud abſimiles illis febrium malignarum, maculæ ſunt ſubcutaneæ, rubicundi, lividi, purpurei, aliusq; modo coloris.

Di-

Diverſitatem autem horum exanthematum & quod in aliis ſubjectis, modo hæc, modo illa magis obſervari ſoleant, à diverſitate temperamentorum & ſanguinis conſtitutionis individuali repetendam maxime putem. Confirmant hoc, quæ Dantiſcanus ille Medicus refert: *ſanguineorum*, inquit, *pure ſic dictorum criſes erant ſemper vel petechiæ vel carbunculi, vel bubo cum petechiis; Cholericorum bubo & petechiæ, vel plures carbunculi ſimul; Phlegmaticorum vel bubones lente prorumpentes vel carbunculi haud adeo mali. Melancholicorum autem criſes erant bubones cito erumpentes.* *pag. 37.*

§. XXIII. Atque his demum in corpore excitatis, aut protruſis exanthematibus, periodum ſuam abſolviſſe fere peſtis videtur, ut ad criſes hujus non immerito eadem referri poſſint. Quamvis enim bubones quandoque ſine notabili quadam functionum læſione, in quibus dam more aliorum abſceſſuum prorumpant, ſalutares tamen fere ſemper exiſtunt, & quoties in ipſo hoc morbo contingunt, debito tempore & modo, toties & ſymptomatum mitigationem & recuperandæ ſanitatis ſpem afferunt. Nec etiam multum hic obſtat recentiorum illa obſervatio, quando ſine lethalibus ſignis & ſiniſtro eventu bubones quandoque diſparuerunt rurſus & ad interiora quaſi reverſi. Idem Thonerus ab alexipharmacorum uſu & continuato ſudore obſervavit. Præterquam enim quod udores, per totum fere morbi decurſum, continui, peccantem materiam ſenſim expellendo, non parum ad ſalutem conferant, ipſa quoque corpora, in quibus bubones retroceſſiſſe aut diſſipatos eſſe obſervatum eſt, *Lib. 1. obſerv. appen.*

D for-

forſan minus humoribus turgida & pravis ſuccis non æque infarcta aut repleta extiterunt, ipſa ſanie copioſa, quam nonnulli bubonum fundere ſolent, à plethora corporis natales ducente. De petechiis autem, utpote hic in peſte minus ſalutaribus, quadrat maxime illud Doctiſſimi Gvarinonii: *De his* inquientis *petechialibus maculis neceſſe habeo dicere, quod mihi parum vel nihil auxilii exitus illarum afferre videatur, quodque nullo modo ſint exanthematibus & variolis conferendæ, cum non educant materiam, ſed oſtendant: illam autem non efferant, quæ vitioſa eſt & lædit.* Sunt potius ſanguineus halitus, qui vi morbi ſub fervore funditur & intra cutem & cuticulam in illum colorem concreſcit.

§. XXIV. Atque hæc ipſa exanthemata, ſi illa quæ in præſente peſte circa prognoſin obſervata legimus, tranſcribere hic licet, uti maxime inter ſe differunt, tum ratione materiæ ſecretæ, tum ratione affectionis, ſic prognoſis horum non eadem. In genere enim bubones mites magis, anthraces & carbunculi multo pejores, petechias autem omnium peſſimas & lethales in peſte experimur. Petechiæ, paucis ſæpius ante fatalem terminum horis, prorumpere ſolent, raroque ſolæ apparent, ſed anthracibus bubonibusque junguntur, aut illis ſuperveniunt. Verſicolores & ſenſim ad nigredinem vergentes, latiusque per cutem expanſæ, gangrænæ haud obſcura relinquunt indicia. Carbunculorum autem nec læta ſatis prognoſis, ſed lethalibus ſignis Toruni & Roſenbergæ annumerati, periculum autem, & multitudo

&

& locus in quo exurgubant, augebunt: horum alios tamen præ aliis peſtiferos & funeſtos eſſe, vel externa eorundem arguit facies. Bubones denique, mitiorem ſpondebant eventum, & recte deligati non vanam ſpem, ad recuperandam valetudinem, faciebant. Funeſti ſolum illis, in quibus anthracibus & petechiis ſtipati prorumpebant, ut incertum magis, utrum his, an illis adſcribenda ſit mortis ſubſecutæ cauſa? Negligentius autem habiti lethales evadebant omnes, bonum ſi ad ſuppurationem vergentes pure fluebant copioſo. Plures tamen etiam ſine ſuppuratione diſcuſſos lætis ægrotantium rebus Dantiſci legimus; quod in Roſenbergenſi peſte ſolummodo in illis obſervatum, qui plures bubones ſimul habuerunt & horum aliquos apertos.

§. XXV. Quanquam autem inter acutiſſimos merito peſtis morbos referatur; obſervatum tamen eſt, non adeo certos & conſtantes dies decretorios in omnibus eandem habuiſſe, ſed forſan pro temperamentorum diverſitate & humorum ad ejusmodi anomalos motus aptitudine, modo citius modo tardius criſes contigiſſe legimus. In Cholericis, quippe prono magis impetu ad criſin ruere videbantur omnia, ut in his efferus humorum motus arte reſtringendus, inhibendusque fuerit magis; ſecus in phlegmaticis, ubi ſegniores magis ſtimulandi & ad ſalutarem criſin diſponendi erant humores. Atque quo lenta ſic magis criſis contingebat, ſine omni præcipitatione & humorum confuſione, ut ita loquar, eo certior ad ſanitatem ſpes, ſeptimoque ſuperato die fere omnes conva- Einiger *Med.* ſchreiben *pag. 8.*

luerunt. Laudabiles quoque criſes erant, quæ tertio & quarto die contingebant, tardius quoties imminebant, toties & pluribus ſymptomatibus erat ſtipata peſtis, & præterquam, quod alii ſudores particulares patiebantur, ante quintum diem ſudor in illis vix prorumpere ſolebat. Nec facile, qui poſt quartum criſin experiebantur, & hanc quidem ſolum ſubforma bubonum, ſanabantur. Diligentiam obſervatoris Medici arguit, quod ſudor in principio morbi, criſin vel tertio vel quarto die futuram indicaverit, atque copioſior per anthraces; blandior autem per bubones.

§. XXVI. Symptomata porro, quibus hæc lues ſtipatur, non niſi incertam medentibus dediſſe prognoſin animadvertimus. Præterquam enim, quod, pro diverſitate conſtitutionum & circumſtantiarum, quædam omnino, hæc inter ſymptomata, intercedat differentia, ut quæ his ſalutaria, alteri nociva ſint magis, diſcrepantes etiam recentiorum Medicorum diverſis in locis factæ obſervationes, nihil certi ſtatuere nosmet ſinunt. Sic Roſenbergæ hæmorrhagiæ fere lethales fuere ſemper. Dantiſcani inter melioris notæ ſymptomata easdem referebant, imo modicæ, dieque critico contingentes, oppido magis ſalutares deprehenſæ ſunt. Toruni vomitus in principio morbi facilem ſpondebant curationem, quam poſt bubonum eruptionem renuebant omnem, diarrhææ item perpetuo funeſtæ. De his autem Dantiſcanus ille Medicus ita ſcribit: quibus vomitus in initio morbi accidebat, pejus habebant, quam illi, qui poſt ſemicriticum diem illos patiebantur; imo ſub prio-

priori illa conditione plures moriebantur, idem de diarrhæis experientia comprobavit. Delirium in principio morbi accedens funeſtum judicatur malique ominis, tertio plerumque die ſubſecuta morte: Toruni in declinatione morbi idem reconvaleſcentiæ ſignum erat, in principio rariſſime obſervabatur. Soporoſi morbi calamitoſi maxime, utut chronicum magis morbum reddere fatalemque horam differe quaſi viderentur. Sudores copioſi & vehementes ſuſpecti ſemper & funeſti plerumque, ut abhis ſolis, nullis aliis ſignis peſtis accedentibus, alii ſint extincti, malum ſi nulli plane abceſſus. Vermes cum hoc morbo conjunctos fuiſſe magis Roſenbergæ obſervatum eſt, maximo tamen ſemper ægrotantium damno: Atque Diemerbroeckii hic quoque ſtabilita obſervatio & circa plenilunium ſævior & dira ut plurimum lues viſa eſt. Inter abſolute autem *lethalia ſigna Frauenſtadenſis* peſtis, erant feces alvinæ nigro tinctæ colore. 2. Subitanea quaſi reconvaleſcentia ſeu morbi melioratio. 3. Tormina ventris. 4. Difficultas urinæ. 5. Febris lipyria. pag. 113.

§. XXVII. Quæ denique ab aliis graſſante peſte olim jam obſervata ſunt, aut quæ magis cum febribus malignis circa prognoſin communia habet, triſte hocce morbi malique genus, illa omnia, brevitatis amore, ſilentio præterimus; de cura magis ipſius morbi ſolliciti: Hæc autem cum duplex ſit rurſus, alia in prudenti præſervatione, alia in ipſius felici medela & curatione conſiſtat, bivariam quoque illa hic à nobis conſiderari oportet. Primo itaque de prophylaxi, quatenus illa ad Medicum forum pertinet.

§. XXVIII. Ad prophylaxin hancce & ſanitatis cuſtodiam omnium maxime diæta pertinet, quæ cum in legitima rerum non naturalium, à Medicis vocatarum obſervatione & uſu conſiſtat, de illis imprimis hic agendum erit. Primas aër hic tenet. Veteres æque ac recentiores Medicos, in corrigendo hoc aëris vitio, admodum occupatos videmus, & modo per tormentorum frequentes exploſiones, campanarum pulſationes, ignes luculentos per plateas accenſos corrigere, variisque demum ſuffitibus ambientis aëris atmoſphæramventilare allaborarunt. Verum enim vero, cum non omnis aër, ſemper infectus aut virulentus ſit, nec proinde, tam ſumtuoſa correctione opus habere videtur, modo illud, quod contagium propius ſuſcipere valet & tetris vaporibus aërem replet, quantum poſſibile, removeatur. Quin cum ſæpius benignior ſereniorque aura & mitis cœli aſpectus ſub ipſa graſſante peſte deprehendatur, non inconſultum putem, aëri liberiori quandoque corpora exponere, & ſereno cœlo ſoleque radiante motum ſubinde corpori inducere, deambulando vel equitando; vitando ſaltem, effluviis vaporibusque gravem & onuſtum magis, matutinum & veſpertinum aërem: Ipſa autem conſortia hominum imprimis infectorum, aut illorum, quibus horum cura concredita eſt, quantum per pietatem licet, fugiendo; ſaltem jejuno ventriculo eadem nunquam frequentando aut in publicum prodeundo. A propiore rerum ob contagii fomitem ſuſpectarum contactu abſtineant, ſaltem illis niſi probe fumigatis, aut alio modo debite repurgatis uti, aut corpori

pori propius admovere debent, qui propriæ ſanitatis ſtudioſi ſunt, aut ejus curam habere volunt.

§. XXIX. Privatus vero ſeu domeſticus aër, cum ventis minus perfletur, vitium facilius contrahit & majore indigebit correctione. Sereno itaque cœlo nihil vetat, poſt ſolis maxime exortum ventis ſalubribus per apertas feneſtras aditum & acceſſum liberum concedere. Camini igne excitato non parum quoque aër ventilatur, modo ſub fervido jam tum cœlo incaleſcentia major eidem non inducatur. Niſi enim me omnia fallunt, & rarefactus ita tenuiorque redditus aër, non parum ipſa peſtis contagia excitare & corpora ad illa diſponere poſſe videtur, teſte Diemerb. Idem, de ſuffimigiis miniis illisve ex calidioribus paratis, recte annotavit illuſt. Hoffman. Pro diverſa itaque & aëris intemperie & corporum forſan varietate, hæc & alia ſubinde ſubſtituere, ratio ſvadet & experientia confirmat. Ad aëris vitia corrigenda, alii vaſa capacia aceto repleta in conclavibus reponunt: nec de nihilo eſt, quod alii ad reſorbenda illa effluvia aquam reponant puriorem in variis domus & hypocauſtorum locis in dies illam mutando: Ornat non tantum, ſed à contagio præſervat, ipſa mundities & non ſumtuoſa elegantia; exulet hic omnis pompa & pretioſior hypocauſtorum veſtitus, præſertim ex lana parata pavimenta.

C. v. l. 2. n. 6.

C. 13. de peſte.

§. XXX. In cibo & potu ſobrietas maxime commendanda venit; quantitatem autem certam hic determinare nequimus, ſed pro diverſitate conſtitutionum motusque corporis, forſan & ipſius conſuetudinis, alii pauciore, alii pleniore victu indigere videntur, *Aph. 17. ſ. 1.*

modo

modo nimium, illud evitetur ſemper. Præſtat enim ſatiari cibis, non repleri, & integrum eſſe ad labores. Cibi autem eligantur euchymi & facilis digeſtionis; Aph.38.ſ.1. valebit hic rurſus, illud Hipp. *Cibus & potus paulo deterior, ſvavior tamen melioribus quidem, ſed inſvavioribus eſt anteponendus.* Aph.50.ſ.2. *Quin enim quarum rerum inveteravit conſvetudo, quamvis deteriores ſint illæ, minus tamen inſvetis male afficiunt. Eſt ergo aſſuetorum uſus ſuſcipiendus*: A crudioribus autem cibis & corruptionis aliqua nota ſuſpectis, fructibusque horariis crudis non coctis omnino abſtinere ſatius eſt. Potus ſit cereviſia defœcata tenuis ex aquis ſalubribus parata, non limoſis aut putridis: ſi conditio ægri ferat, vini cyathus proderit plurimum. Præterquam enim, quod inter antidota peſtis vinum referant alii, nimii forſan ejusdem laudatores, imprimis ad digeſtionis opus promovendum, viresque reſtaurandas idem commendari meretur. Cave autem, ne liberalior uſus, ſanguini calorem & corpori ad contagium promtius ſuſcipiendum, diſpoſitionem inferat.

§. XXXI. In motu & quiete, ſomno & vigiliis, uti magna conſuetudinis vis, ſic tamen mediocritas obſervanda ſemper: Animi motus, quantum in nobis eſt, refrenari oportet, imprimis, omnis mœror, triſtitia, & ſedula illa frequensque imminentis periculi & peſtis meditatio, animo penitus excutiatur, cum plures ſane, ſub illo peſtis tempore, metu peſtilentiæ & mortis afficiantur & inficiantur, quam à contagioſo aëre. Denique & ad ſanitatem conſervandam ſpectat, ut illa, quæ egredi debent è corpore, recte egrediantur, illorum

rum itaque curam, ut quilibet habeat in corpore, neceſſe eſt.

§. XXXII. Commodum quoque hic erit de Tobaci ſuctione, utpote pluribus familiari & oppido frequenti, agere. Multus eſt in laudibus ipſius Diemerb. Verum enim vero, ut recte de uſu tobaci diſſerit ipſemet Diemerbroeckius, Sic nec omnibus idem proderit, forſan illis ſolum in quorum corpore [L. II. cap. X.] copioſius ſerum viſcidiorque mucus abundant, forte autem nervoſum genus & robuſtum exiſtit. Optime inter alios illuſt. Schröckius, de Tabaci qualitatibus & noxis diſſerens, graviter ſcribit. *Fumus itaque ille, cum* [*Vid. Helvvig. obſerv. 45. in ſchol.*] *natura ſua abundet ſale volatili proptereaque acris & penetrans exiſtat,* (1) *ſanguinem in effervescentiam naturali multo majorem concitare, copioſum ejus in cerebri meditullium impetum hoc modo promovere, & coacervato ſic ibi ſanguine minutisſimos in molli ac facile cedente ipſius ſubſtantia porulos ſpirituum vitalium ex arteriis influxui eorumque in animales mutatorum effluxui dicatos, comprimere, vel etiam, ſi extravaſetur, obſtruere atque ita quicquid exin ſpirituum animalium generari debuerat ſupprimere, generatosque ſuffocare potis eſt.* (2) *ob id ipſum ſal volatile humores ſeroſi crasſiores liquantur & reſolvantur, qui dein copioſi cerebrum incurrentes illud inundant, atque ejusdem exiguos meatus occupant, obſtruuntque &c.* (3) *Cum in Tabaco non minus ſulphur aliquod narcoticum lateat, ſpiritibus animalibus infeſtum, torporem & ſtuporem ipſis inducens, non mirum ſi nimius ejus influxus eosdem ſupprimat vel omnino extinguat.*

§. XXXIII. Diætam proxime Pharmacia excipit, & noſtram jam conſiderationem adſe rapiunt illa, quæ, magno numero apud Auctores, tam pro externo quam interno uſu, commendantur medicamenta. Inter externa amuleta prima ſunt: quorum utut ingens catalogus, plerorumque tamen operationes imaginationi potius adſcribi debere videntur & certæ confidentiæ, qua omnis poſtmodum terror ex corpore excutitur & præſcribitur. Superſtitioſa autem quævis rejicimus, arſenicalia & venenata, tanquam intuta, nec minus damnamus. Plura alias apud Crollium reperiuntur. Notum eſt Xenexton illud Paracelſi. Argentum vivum alii extollunt, bufonem laudant rurſus alii, cujus præterea ſingularem præparationem docet Kircherus. Colchici radicem maxime præfert Rivinus. Plus tamen balſamis illis Loimicis, quibus manuum carpus, cordis regio, nares & tempora illiniri poterunt, tribuendum cenſemus, ex Theriaca Andramach. Ol. ſcorp. Rut. Angel. Citri. ſuccin. camph. & ſimilibus paranda; imo dum effluvia illa, cum ægros inviſimus aut in locis infectis verſamur, nares haud præterlabantur, infructuoſum non erit ejusmodi quoque olfacere aut errhinos pulveres ex ſimilibus paratos in nares attrahere. Svaveolentibus autem & ſpirituoſis, aceta theriacalia Camphora imprægnata, præferrem. Suffituum autem materiam ſuppeditabunt ligna junip. fraxinique, flor. hyperici, abſynth. thus, myrrha, ſuccinum, ſulphur, de quo, τὸ θεῖον illud Hippocratis, interpretatur Kircherus, Nitrum, vitriolum &c. Solus pulvis pyrius, aut cum aceto parati ex illo globuli, fumus aceti,

Baſilica Chym. C. 13.

ſ. 3. Cap. 16. de Peſte.

aceti, aut calcis vivæ affuſa aqua, parandus, Modo hæc & ſimilia pectus ferre poſſit, plurimum laudantur. Hac tamen ſemper cum cautione, ut, pro diverſitate conſtitutionis aëris, ipſius & temperamenti forſan individualis, inter dicta ſimplicia prudens habeatur ſelectus.

§. XXXIV. Omnium autem maxime ſalivali ſe miſcet humori peſtilentiale illud venenum, ut alii, reſpicientes inſuper ad illas criticas in glanduloſis locis excretiones, ſerum in peſte vel maxime infici arbitrentur. Itaque hic quantum fieri licet, veneno ſtatim occurrendum & virulentia ejusdem antequam ad interiora ſerpat, mature caſtiganda eſt. Salivalis ergo humor frequentius, dum in locis infectis verſamur, expui, nec deglutiri debet. Ad corrigendum autem virus, & eliciendum ex glandulis ſalivam, varia quoq; maſticatoria & ſublingualia commendantur, in ore detinenda & parumper maſticanda: qualia ſunt, Rad. Zeduar. angelicæ, pimpinellæ, Myrrh. Maces, bacc. Laur. vel junip. in aceto bezoardico macerattæ, ex quibus jam addito ſaccharo & mucilagine tragac. trochiſci aut morſuli parari poterunt. Imprimis autem jejuno ventriculo & vacuo, promtius venenum recipi & corpus infici ſolere, ſupra diximus. Unde tutius eſt, illo tempore & antequam in publicum quis prodit, jentaculum veſci. Simplex & domeſticum eſt illud: quo Sylvius ſe & ſuos a peſte conſervaſſe dicitur, panis ſcilicet butyro largiter illitus, ſuper bibendo unum alterumve cochlear aceti vini, cui vel ipſum vinum ſubſtitui poterit, & ſi placet fol. rut. vel flor. ſulphuris ſaccharo permiſtis panis condiri. De elixiriis illis & conſerv.

 pro-

prophylacticis cum pleraque ingredientia eorundem calida ſint (quo nomine & ipſa theriaca recentioribus ſuſpecta eſt,) & quod exigua illorum quantitas, quæ ſingulis vicibus ſumitur, facile in ventriculo diſpareat rurſus; aliorum judicium & certiorem experientiam expectare, quam noſtrum ferre, malumus.

§. XXXV. Nec poſſumus illis calculum adjicere, qui in frequentiori vomitoriorum, purgantium ſudoriferorumque uſu prophylaxin ſitam arbitrantur. Equidem caſus incidere poſſunt ejusmodi, in quibus illis carere nequimus, tantum tamen abeſt, ut his peſtis tempore ſanitas conſervetur, quin eandem ſub horum uſu magis periclitari putem. Præterquam enim quod vires languidas reddant, & præſidia ſanitatis ante morbum conſumant; motum quoque inducunt humoribus, & quiete non nocituri, jam commoti, illum morboſum motum, ſuſcipiunt facilius. Pertinent Aph.36.ſ.2. huc Coi noſtri effata: *Qui ſunt ſano corpore dum Pharmacia purgantur celeriter exſolvuntur, atque hi qui pra-* Aph.37.ſ.2. *vo utuntur nutricatu*; item *qui ſecura ſanitate utuntur hos purgare grave eſt.* Niſi itaque aliud acceſſerit indicans, aut conſvetudo contrarium ſvadeat, abſtinendum potius ab illis omnibus erit. Idem de Venæſectione ſit judicium. Aliter autem forſan judicandum erit de fonticulis. Quamvis enim recentiores in præſenti peſte nihil ſingulare circa illos ſe obſervaſſe ſcribant, nollem tamen plane rejicere hoc auxilii genus, à tot jam laudatum annis, experientia & ratione non minus probatum. Magnifice ſatis de illis ſentit Ol. Borrich. *in Actis-Haffnienſibus: deprehenſum nobis eſt,*

graſ-

graſſante peſtilentia, propemodum hic extinctum eſſe neminem, quibus in aliqua corporis parte hiabant fonticuli.

§. XXVI. Præſtat itaque Dantiſcanorum exemplo nullo medicamento uti, quam, dubiis ejusmodi & incertis prophylacticis, ſanitatem tentare aut laceſſere magis. Animus inperterritus & ſub mediis illis calamitatibus, invictum mentis robur, vitaque ſobria & frugalis præcipua ſunt, à quibus ſanitas dependet, momenta. Medica autem arte, ſi hic aliquid proficere volumus, ad ipſa illa, quæ de corporum diſpoſitione & ipſius peſtis invaſionis modo dicta ſunt, reſpicere debemus, indeque prophylacticas indicationes prudenter repetere & eruere. Non frequens & continuus medicamentorum uſus, ſed opportunus magis & commodus, à morbis præſervat. Duobus autem vel maxime ſcopis ſeu indicationibus omnis innititur prophylaxis: quorum primus circa rerum non naturalium regimen chyloſeosve officinam verſatur; digeſtionis & coctionis opus adjuvari & promoveri oportet, ne cruditatibus in primis viis cumulatis, ſanguis poſtmodum inficiatur, aut repleatur iisdem. Alter autem ſcopus ſanguinem ipſum reſpicit, hujus motus ita moderandus, ne in anomalum ejusmodi motum aſſurgere, aut à veneno inverti aut infici poſſit facile. Plus tribuendum itaque cenſemus præcipitantibus notioribus, ex coralliis, bolo Armeno, quem Gal. jam tum commendavit, Corn. Cerv. ſuccino, nitro, terra Lemn. &c. paratis, quam operoſis nonnullorum ſpecificis. Moderatus ſic horum uſus, ſi balſamicis, ſtomachicis & ſubacidis tempeſtive interſtinguitur, primæ quoque indicationi fiet ſatis.

pag. 7. l. c.

Haud immerito itaq; ſuſpecta nobis ſunt illa univerſalia & omnibus ſine diſcrimine commendata ſpecifica, quæ magnificis ſuis, quo minus ſatisfacere poſſint titulis, ipſa corporum, loci circumſtantiarumque aliarum facit diverſitas.

§. XXXVII. Quemadmodum autem in prophylaxi certos ſcopos ſibi præfixos habet Medicus, ſic in ipſius morbi curatione tales quoque eligat, certamque methodum formet, ad quam omne poſtmodum ejus ſtudium collimet & qua felix abſolvatur curatio. Probe itaque perſpecto ipſius morbi genio & natura, ſequentes præcipuæ nobis videntur indicationes curatoriæ. 1. Motus humorum corrigi debet, ut ſi ſegniores ad laudabilem criſin videantur, iidem excitentur augeanturque, impetu autem nimio, ſi ad illam ruere eosdem cernat, & ab ipſis ferocientibus & tumultuantibus quaſi laudabiles excretiones impediri animadvertat Medicus, compeſcendi erunt tumultus & mitiganda ferocia. 2. Omni enim conatu omnique ope criticos conatus adjuvare & naturæ opus promovere debet Medicus, & naturam, cujus Miniſter audit, ducem in omnibus ſequi: blande itaque, verſus exteriora & corporis peripheriam propellendo humores, ipſam criticorum illorum abſceſſuum proruptionem promoveat & facilitet. 3. Nec minor ſymptomatum ratio habenda; ne horum vehementia, laudabiles Medici conatus, irritos reddat, mature quoque illis debita præſidia opponenda & illorum robur mature artis vi deſtruendum. 4. Interea tamen nec abſceſſuum curam negligat, aut ſegniorem illis præſtet opem

opem Medicus. 5. Denique quod omnium primum vires reſpiciat, & ne ſub tanto onere ſuccumbant earundem conſervationi maxime ſtudeat, commodis analepticis reficiendo ægros & naturale reſtaurando robur.

§. XXXVII. Virium itaque conſervationi per totum morbi decurſum maxime ſtudere debet Medicus. Itaque non immerito, diætæ, qualis in hoc morbo eſſe debeat, prima habenda erit ratio. Hippocratis *Aph. 9. ſ. 1.* ex conſilio, tenuis magis in acutis convenit; talis tamen, quæ ad vires ſuſtentandas ſufficit: qualem merito & nos ſaltem primis, tribus vel quatuor diebus ſvademus, poſtea autem pleniorem paulo concedentes. Atque non incommodum arbitramur, cibos condire ejusmodi herbis, quæ veneno inſimul reſiſtunt. Reficiunt ſic & palatui gratæ ſunt porro gelatinæ ſive ex C. C. raſpato, ſive ex animalium juſculis, juxta Diemerb. eædem parentur. Sitis enim adeſſe ſolet, quæ ſic optime ſimul reſtinguitur. Omnem autem potum ægrotis interdicere nec conſultum, nec ſalutare erit, modo à frigido ſibi temperent & abſtineant magis; cereviſiæ autem, niſi conſvetudo aliud ſvadeat, præferenda cenſemus calida illa herbarum infuſa ex Herb. Beton. Fumar. Rad. Scorzoner. Tormentill, ſi forſan diarrhœæ metus ſit, corticibus citri &c. paranda & per vices ægris exhibenda. Vinum vix niſi aqua dilutum & forſan phlegmaticis ſolis & ſub declinationem morbi concedi poterit. Nec minor circa ſomnum ſit cura; quamvis enim haud æque ægris illum interdicere ſoleant Medici, hic tamen

men in peſte, quæ circa primum morbi inſultum obrepere ſolet ingens ad ſomnum capiendum propenſio arcenda potius. Præſtat potius ſudori vacare & receptum virus per cutis poros propellere. Tantum enim abeſt, ut ejusmodi ſomnus reficiat, quin major ſemper malignitati ad interiora via & aditus ſic panditur. Toto morbi tempore in æquali aëris temperie corpus ſervetur & in udore fere continuo. Utut enim alios mitius peſtis affligat, ipſis illis abſceſſibus erumpentibus, reliquo corpore vero ſano, nusquam tamen hic tuta fides, ſed caveant illi vel maxime, ne aëris ſemet exponendo injuriis graviora pericula & mortem ipſimet adſciſcant ſibi. Denique ut adſtantium quoque ratio habeatur, hypocauſti aër commodis ſuffimigiis corrigatur, aut ſi mitior cœli intemperies, per horas aliquot feneſtræ aperiantur, ut ſalubribus ventis idem perfletur, ægro interea ſtragulis cooperto, ne ſudoris ſpiracula facile rurſus occludantur.

§. XXXVIII. Præcipuas autem indicationes ſudorifera adimplere videntur, quæ dum humores ad peripheriam corporis protrudunt, ipſorum abſceſſuum eruptionem non parum facilitant. Unde omnes uno ore, à primo ſtatim initio ad finem usque morbi, regimen diapnoicum præſcribere ſolent Medici, & ægris commendare plurimum. Equidem non immerito diſquiritur ab aliis an criticis illis hujus morbi ſolutionibus ſive excretionibus, ſudor etiam annumerari debeat; negativam tamen confirmare videtur experientia, dum manifeſte nocuiſſe pluresque ſub ipſis ſudoribus

tibus mortuos, imo anthracum eruptionem ſudoribus *l. c. p. 40. 71. & 74.*
magis ſtipatam fuiſſe obſervationum fide compertum videtur. Utut autem hæc ita ſint, omnem tamen hinc diaphoreticorum uſum in peſte ſtatim negligere aut damnare non debemus, quin cautos & providos nos circa ejusmodi exhibitionem eſſe debere, hæc & ſimilia docent. Nimiæ ſudationes & violentæ minus hic proderunt, ſed ſufficiet, ſi naturæ motus æmulando blandiſſimus humoribus circa exteriora motus arte inducatur, quo criticæ illæ & morbo huic propriæ magis excretiones promoveantur; nimius autem aut turbulentus humorum motus quantum per artem licet temperetur & corrigatur. Atque in hoc unico ipſius curæ difficultas ſita videtur, quod vix naturam in operibus ſuis facili ſatis artificio imitari aut aſſequi poſſit naturæ miniſter, Medicus. In aliis enim, veloci magis motu & præcipiti ruentes humores, nullam coctionem nec laudabilem criſin ſpondent, liquorum inſtar nimia fermentatione deperditorum: In aliis, major ad motus neceſſarios ſegnities, ut vel inde ob deficientem motum humorum criſis deſtruatur negotium: In aliis, ſpirituum animalium accedens impetus, humorum motum non parum immutans, medentibus plus faceſſit negotii.

§. XXXIX. Ut autem pro temperamentorum diverſitate & humorum miſcela varia hi motus differunt, ſic ipſa medicamenta ſubinde immutari debent. Prudentiæ itaque erit magis Medicæ, felici poſtmodum judicio hæc & ejusmodi in individuis probe diſtinguere & ſingulis convenientia applicare. Eſt quippe inter ipſa illa ſudorifera magna diſparitas, & alia eo-

rundem partium ſunt magis tenuium ipſum humorum motum magis intendunt; alia diluendo magis ſanguinem, ipſiusq; ſudoris copiam augendo, eundem eliciunt, alia ex præcipitantium numero veloces & impetuoſos motus ſiſtendo ſudoris eruptionem facilitant. Qualia itaque eligenda ſint, ingenere determinare non licet, ſed habito reſpectu ad corpus ex humorum conſtitutione motuque individuali & morbi
L. 1. obſ. 1. opp. inſuper tempore dijudicet Medicus. Appoſite Thönerus, *illud*, ſcribit, *in peſte curanda obſervandum exiſtimo aquas bezoardicas & antidota ex calidioribus concinnata ingredientibus non indifferenter, ſed cum judicio præſcribenda, ſi natura obtigerit calidior & calores adſint luculenti abſtinendum, & ſi iis opus, à prima ſtatim invaſione, antequam febris ſuccenſa, & dum vires conſtant, exhibenda, alias funeſta exiſtimanda.* Unde ratio illius aſſerti reddi poterit facile, quod plures, præſenti peſte ſolo diapnoico regimine quam multorum medicamentorum forſan calidiorum uſu, ſint ſervati. Etenim ſudoris illam eruptionem, non illa ſolum intentione, Medicus hic urget, ut per illum omnis malignitas auferatur aut excernatur, ſed quod his mediantibus medicamentis, humorum motus, verſus exteriora conſervetur, ſicque illo mediante critici illi huic morbo familiares abſceſſus promoveantur. Blandiora itaque medicamina, quibus naturæ ſuccuratur à nobis hic intelligi, ex dictis patet.

§. XL. Ardua hic de V. Sione incidit quæſtio & maxima, circa illius in hoc morbo neceſſitatem, videtur judicii difficultas. Equidem malignitas hanc

non

non indicat, nec per ſanguinis miſſionem illam vel corrigi vel emitti ſimul, quisquis dixerit facile. Sunt tamen plures magniq; nominis Medici, qui tanquam maxime utilem & proficuam illam commendant. Nec minor illorum auctoritas, qui, illam intutam atque nocivam, rejiciunt, ut, ipſa experientiæ fides, ſub hoc auctorum diſſenſu, vacillare videatur maxime. In præſenti peſte à Dantiſcanis nihil ſingulare aut certi obſervatum eſt, niſi quod in principio inſtituta, dolorum levamen; in morbo *p. 8. 15.* autem, nullam mutationem induxerit. Inter ſympto- *pag. 36.* mata autem, hæmorragia die critico contingens, ſalutaris magis deprehenſa eſt. Barbette in calidioribus locis magis forſan eandem proficuam, minus in frigidis, quibus & Belgium ſuum annumerat, convenire, ſcribit. Ratiociniis ſi locus, & ſi analogia, à variolis ipſisque febribus malignis ſumta, quicquam hic valet, non quidem ſemper; quandoque tamen illam neceſſariam arbitramur; nunquam tamen niſi in primo morbi principio, ſummo humorum orgaſmo & in corporibus plethoricis præſertim ſi conſvetudo accedat.

§. XLI. Nec minor difficultas circa vomitoria: Quamvis enim & hæc peſtis proprie & per ſe, ut Gieslerus loquitur, non indicet ipſumque venenum peſtilentiale longe tenuius ſit & proinde ſe per corpora diffundat magis, nec in ventriculo ſolum deliteſcat, multi tamen ſunt, qui eadem in peſte maximopere commendant. Ut ergo quid tribuendum illis ſit pateat magis, non abs re erit, quæ circa vomitus vel ſponte vel arte inductos, præſertim in hac præſente peſte obſervata ſunt, hic tranſcribere. Vomitoria & purgantia maxi- *pag. 43.*

me nociva & funeſta fuerunt in Dantiſcana peſte, & quibus ſpontanei in principio morbi vomitus ade-
pag. 35. rant, magis periclitabantur, imo moriebantur, quam ſi demum vomitus poſt ſemicriticum diem accedebant. In Roſenbergenſi autem peſte, vomitoria,
pag. 22. in primo contagii concepti initio & ſponte non vo-
pag. 101. mentibus, ſalutaria fuiſſe dicuntur. In eadem tamen peſte, circa vomitus ſpontaneos, obſervatum legitur, quod his mediantibus, una cum eſculentis excreta ſit bilioſa quædam flava, viridis ſeu praſina ſaburra, periculoſi tamen omnes & funeſti; ſin tardius ſequebantur vomitus, abſceſſibus jam genitis aut ſuppuratis, hisque bene fluentibus, non adeo pernicioſi, ſed ſalutares deprehenſi ſunt. Salutare vomitorium, & cum inſigni effectu in pluribus ſe eodem uſum dicit Manaſſe Stöckel Chir. Loimicus. Prolixe quoque pariter & docte de uſu vomitoriorum differit Joh. Kanold. Med. Uratislav. ut taceam alios. Quicquid autem ſit maximam circumſpectionem & judicium Medicum requirit vomitoriorum uſus, nec forſan, niſi in primo morbi inſultu, profuturus, maximeque illis, qui corpore & viribus valentes, ob intemperantiam malum ſibi contraxerunt, forſan & illis qui à metu & timore in peſtem incidunt, ſemper tamen alexipharmaca, & quæ ad peripheriam humores propellunt, ſtatim ſubjungenda erunt.

Anmerckungen von der Dantziger Peſt. *pag.* 15.
p. 51. & ſeq. l. c.

§. XLI. Denique ſymtomatum peſtis hic ratio quoq; habenda erit, quæ tamen cum pleraque cum illis quæ febribus malignis ſuperveniunt aut junguntur, eadem ſint & ſub debito regimine cum ipſo morbo evaneſcant,

neſcant, ſilentio illa præterire, & ne diſſertationis limites excedant hæ qualescunque meditationes noſtræ, ad febrium malignarum curationes benevolos lectores remittere ſatius duximus. Abſceſſuum ſaltem, huic morbo familiarium, imo propriorum magis, bubonum puta & anthracum curam paucis ſubjungamus.

§. XVII. In externis partibus primo bubones occurrunt, qui uti ſalutis ſpem non vanam afferunt, ita provide omnino tractari debent. Internis itaque & ſupra dicta methodo illorum proruptio pro virili facilitanda eſt, illa imprimis, quæ aliorſum humorum impetum avocare & illos retrocedere faciunt, ſollicite vitanda, atque ut eo facilius erumpant, externis præterea medicamentis ſuccurrendum naturæ & obviam eundum. Mitiora autem & emollientia in præſenti peſte reliquis fere omnibus dubiam reddere palmam videntur: qualia ſunt cataplaſmata illa ex avenaceo Lil. alb. radice, medulla panis triticei, ficubus, ſemine lini &c. cum croco & camphora in lacte decoctis parata, cepæ item & theriaca egregia fere ſemper deprehenſa ſunt. In præſenti quidem peſte & principio, ſpiritu vini camphorato, cum fructu ſe uſum eſſe teſtatur J. K. Med. Dant. hincque ſedata *pag. 13.* febre, tandem amollientia, forſan ne ipſius tumoris ſuppuratio ipſum calorem & febrem exacerbaret nimis, adhibuiſſe, atque modo ſic in ſuppurationem abiiſſe, modo integre diſcuſſos idem refert. Verum profundius dicti illi abſceſſus hærent ſæpius, rebellesque eosdem experimur, imo præter vota quandoque diſparent citius, peſſimis ægri rebus. Barbet-

 tiana

tiana methodus non incommoda tunc videtur, qua, poſt applicata veſicatoria, cauſticum quoddam levius iisdem admoveri jubet, maxime quando ejus indolis eſſe experimur, ut ſuppurari nolint. Recentiorum tamen obſervatio contrarium videtur ſvadere, quando J. G. pag. 41. K. ita ſcribit: *Veſicatoria autem & ſcarificationes maxime nocebant, quia partem magis dolorificam reddebant, ſicque contractionem partis provocabant, qua facta bubo repellabatur & ad interiora tendebat graviſſima poſt ſe trahens ſymptomata.* Neſcio autem an in caſu adeo deſperato & ancipiti non præſtet, ancipiti magis quam nullo uti remedio; ſectione autem & ſcarificatione vix irritandos eſſe putem, cum & abſceſſuum immaturorum, quamvis benigni ſint, inciſionem gravioribus ſymptomatibus ſtipatam deprehendamus ſemper. Simulac autem maturitatem attigit bubo protinus ſcalpello aperiendus eſt, ne humorum acrimonia vicinas & ſubjectas partes afficiat gravius: apertum autem ſic vulnus, more aliorum ulcerum, mundantibus puta & digeſtivis tractandum erit.

§. XLIII. Longe autem abhis, uti vel ſua natura & genio differunt anthraces, ſic cura quoque horum alia & diverſa eſt. Quandoque puſtulæ apparent aqua repletæ, modo pure, quibus apertis partes vicinas & ſubjectas duriores & exuſtas quaſi, inſignique ardoris ſenſu gaudentes deprehendimus mox ingangrænam abituras. Eſt quippe carbunculus, gangrænæ ſpecies, & proin ſimili modo tractandus: fortiora tamen remedia & actuale cauterium, quod à Barbette & aliis commendatur, cum profundis ſcarificationibus, in gangræ-

na

na alias admodum proficuis, Neomagenſis olim peſtis teſte Diemerb. reſpuebat, nec præſentem ferre referunt. Potius vicinæ partes, quantum fieri poteſt, ab imminente putredine defendendæ & muniendæ, ipſa autem emortua pars, ut quantocius à ſana ſeparetur prima ſit Medici intentio. Antimon. butyrum, Ung. Baſilic. item Ægypt. Empl. nec minus ex Magnete Arſenicali, plurimum à Diemerb. laudantur atq; Barbette, quæ tamen, cum omnibus acrioribus, rejicit & minus in præſenti peſte convenire ſcribit Manaſſe Stöckel l. c. Solo Empl. citrino & altero illo Vögedingii omnem fere curam feliciter ſe abſolviſſe aſſerens. Poſtquam autem ad ſuppurationem vergit & eſchara excidit, ut alia ulcera ſimiliter tractatur.

Atque hæc demum ſunt, quæ privatim meditatus ſum de morbo hoc gravi, huc illucve proh dolor! graſſante. Deo, qui nos hactenus incolumes ab eo præſtitit, ſupplices agimus gratias, & ut impoſterum immunes nos ſervet, & à noſtris finibus diram luem propellat, clementiſſimum Numen ardentiſſimis rogabimus precibus.